

MOJ DRUG I JA

IZDAVAČ:

Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju , Tuzla

Odjel za dokumentaciju i edukativnu inovaciju

ZA IZDAVAČA:

mr.sci. Damir Muratović, pedagog-psiholog

PRIRUČNIK PRIREDILE:

Zana Delić, dip.def.- surdoaudiologinja

mr. sci. Zinaida Čolić-Čatić, dipl.pedagog psiholog

RECENZENTICA:

Jasmina Jovanović – Mešković, dip.def.- surdoaudiologinja

LEKTORICA:

Željka Vuković, nastavnica bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti

TEHNIČKA OBRADA:

Elvira Slomić, mr. tehničkog odgoja i informatike

ILUSTRACIJA:

Ismail Mehidić – učenik III razreda OŠ „Tušanj“

April, 2016.g.

SADRŽAJ

1. Riječi autorica
2. Uvod
3. Smetnje u intelektualnom funkcionisanju
 - 3.1. Mozak
 - 3.2. Zanimljivosti o mozgu
 - 3.3. Smetnje u intelektualnom funkcionisanju
 - 3.4. Kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama u intelektualnom funkcionisanju
 - 3.5. Radionica
4. Smetnje čula sluha
 - 4.1. Uho i sluh
 - 4.2. Zanimljivost o sluhu
 - 4.3. Smetnje čula sluha
 - 4.4. Kako pomoći učeniku/ci sa oštećenjem čula sluha
 - 4.5. Radionica
5. Smetnje čula vida
 - 5.1. Oko i vid
 - 5.2. Zanimljivost o oku
 - 5.3. Smetnje čula vida
 - 5.4. Kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama čula vida
 - 5.5. Radionica
6. Smetnje u govoru
 - 6.1. Govorni organi
 - 6.2. Zanimljivosti o govoru
 - 6.3. Smetnje u govoru
 - 6.4. Kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama u govoru
 - 6.5. Radionica
7. Smetnje u fizičkom razvoju
 - 7.1. Kostur i mišići
 - 7.2. Zanimljivosti o mišićima
 - 7.3. Smetnje u fizičkom razvoju
 - 7.4. Kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama u fizičkom razvoju
 - 7.5. Radionica
8. Zaključak

Dragi i drage, učitelji /ce, nastavnici/ce, odgajatelji/ce, i svi koji se susrećete sa djecom sa teškoćama u razvoju....

Edukacijska reforma u Bosni i Hercegovini ima preduvjet za evropske integracije naše zemlje. Važno pitanje ove reforme je i pitanje inkluzije tj. pružanje najkvalitetnijih programa učenicima/cama s razvojnim teškoćama u okruženju njihovih vršnjaka bez teškoća. Inkluzija znači prihvatanje svakoga, bez bzira na spol, vjeru, nacionalnu pripadnost, razinu sposobnosti

Ideja inkluzije je vođena principom da nije učenik/ca to koje se treba prilagoditi školi nego se školamora prilagoditi učeniku/ci.

Brošura pod nazivom ‘‘MOJ DRUG I JA’’ koja je pred Vama, ima za cilj pridonijeti uspješnijem provođenju inkluzije vršnjaka sa teškoćama u razvoju. U brošuri je dat prikaz različitih poteškoća - osiromašenja osjetila koja mogu biti prisutna kod učenika/ca koji pohađaju redovite škole, dati su praktični primjeri kako vršnjaci kao važan segment cjelokupnog procesa inkluzivnog obrazovanja mogu doprinijeti njegovoj efikasnijoj realizaciji. Prisustvo učenika/ca s teškoćama u razvoju u grupi ili razredu može stvoriti kod njegovih vršnjaka uslove za direktno sticanje znanja o njihovom stanju, i o onome što dovodi do priznavanja njihovog identiteta. Upravo ova brošura sadrži didaktičko – metodičke korake u radu sa učenicima/cama koji imaju neko od osiromašenja osjetila, primjere radionica čijom realizacijom učenici/ce, vođeni svojim nastavnicima/camastječu osnovna i dodatna znanja o karakteristikama i pristupima prema vršnjacima sa teškoćama u razvoju, načinu kako im pomoći, ali i njihovim uspjesima.

Jasmina Jovanović – Mešković, dip.def.- surdoaudiologinja

Riječi autorica

Poštovani/e,

Za većinu ljudi susret sa učnikom/com sa posebnim potrebama je novost puna predrasuda i straha. Ovakav doživljaj usporava proces prihvatanja i otežava inkluziju, koja nam s osmijehom hrli u susret. Sadržaj brošure daje kratka uputstva kako i na koji način uspješno ostvariti asistiranje prema učenicima/cama sa posebnim potrebama u redovnim školama/razredima, te navodi primjere pozitivne prakse u izvođenju radionica sa učenicima/cama. Dio brošure u kome su navedeni praktični primjeri radionica namjenjeni su za realizovanje na časovima odjeljenjskih zajednica kako u osnovnoj tako i srednjoj redovnoj školi. Bilo bi nam drago ako bi ova brošura bila novi podsticaj za Vas koji radite u procesu inkluzije, da na sebi svojstven i nadasve inspirativan način date podršku učeniku/ci koji/a:

- u svom svakodnevnom životu trebaju našu stalnu pomoć;
- samo jednim osmijehom uljepšaju naš cijeli dan;
- trebaju zdravog prijatelja /cu i osjećaj pripadnosti od strane socijalne sredine.

Izražavamo zahvalnost svima koji su pomogli u nastajanju, pripremi i štampanju ovog materijala. Takođe zahvaljujemo se Vijeću učenika OŠ "Tušanj" na doprinosu u izradi brošure, kao i menadžementu škole i Zavoda na podršci u realizovanju ideje i aktivnosti.

Uvod

Konvencija o pravima djeteta, te Deklaracija o pravima čovjeka su dva važna dokumenta na kojima se zasniva ideja inkluzivnog obrazovanja. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom u članu 8. govori o podizanju svijesti:

„(a) podizanje svijesti cijelog društva, uključujući i na nivou porodice, o osobama s invaliditetom, kao i unaprjeđivanje poštivanja njihovih prava i dostojanstva;

(b) borba protiv stereotipa, predrasuda.....“

Učenicima/cama sa posebnim potrebama treba pomoći kod uključivanja u društvo. Važni su socijalni kontakti koje dijete uspostavlja još od rane predškolske dobi. Da bi dijete/ učenik/ca postiglo povjerenje u sebe i svoje sposobnosti važan segment čini način na koji ga drugi doživljavaju.

S druge strane, i sami vršnjaci/kinje učenika/ca s posebnim potrebama kroz međusobne kontakte uče. Učeći o razlikama imaju veće razumjevanje za potrebe drugih, kao i da pojedinci mogu prevladati svoje poteškoće i postići uspjeh.

Približavanje jednih drugima stiču se saznanja na koji način mogu ostvariti pomoć učeniku/ci s posebnim potrebama.

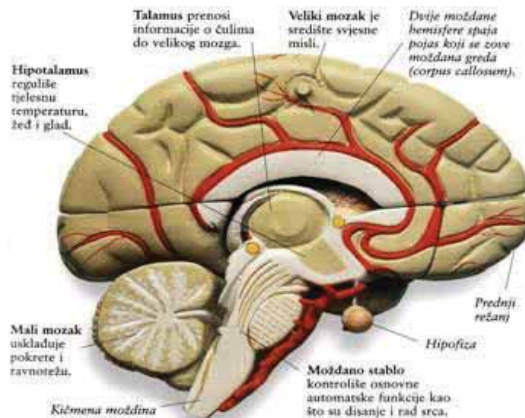
Važna karika u svemu ovome su radionice koje su prilika da se steknu nova znanja.

I ova brošura je pokušaj da se približimo korak bliže ostvarivanju prava ove populacije.

1. SMETNJE U INTELEKTUALNOM FUNKCIONISANJU

1.1. MOZAK

Mozak je središte živčanog sustava svih kralježnjaka i većine bezkralježnjaka. Mozak je najvažniji organ za čovjekovu sposobnost razmišljanja.

SLIKA 1. Građa mozga

1.2. Zanimljivosti o mozgu

Zanimljivosti o mozgu

1. Vaš mozak je sposoban imati više ideja od broja atoma u poznatom svemiru!
2. Mozak proizvodi struju dovoljno jaku da napaja sijalicu od 10 do 23 w.
3. Mozak tek rođene bebe se utrostruči u veličini u prvoj godini života.
4. Mnoge studije su dokazale da mozak bez ikakvih problema može stvoriti lažno sjećanje, tj kreirati neki događaj u vašem djetinjstvu koji se zapravo nikada nije desio.
5. Smijanje aktivira pet različitih dijelova mozga.

1.3. Smetnje u intelektualnom funkcionisanju su širok skup poremećaja u intelektualnom razvoju u rasponu od lakših do teških intelektualnih smetnji praćene teškoćama u adaptivnom ponašanju.. To podrazumjeva ispodprosječno intelektualno funkcionisanje.

Karakteristike učenika sa smetnjama u intelektualnom funkcionisanju su:

- mali omjer pažnje;
- igraju se sa mlađim od sebe;
- poteškoće u rješavanju problema;
- loše pamti, brzo zaboravlja;
- poremećaj govora i iskazivanje misli govorom;
- oštećenja motorike;
- ne primjenjuje naučeno u novoj situaciji.

1.4. Kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama u intelektualnom funkcionisanju?

Takvom učeniku/ci možemo pomoći na više načina.

- pomoći da lakše riješe neke životne zadatke;
- ako takve osobe imamo u neposrednoj blizini ili u porodici također smo dužni da tim osobama pružimo svu pomoć;
- upućivati ćemo ih na njihove greške;
- pomagati im u donošenju određenih odluka;
- pomagati u ponašanju u društvu;
- snalaženju i rješavanje školskih, poslovnih , društvenih i drugih obaveza.

DOZNAJ VIŠE
Slavne ličnosti:
Pablo Pineda, glumac
Jamie Brewer, glumica

Pablo Pineda, glumac

Jamie Brewer, glumica

Pablo Pineda, Španjolac, rođen je s Down sindromom, u njegovu genetskom naslijeđu kromosom 21 nije, kako je to uobičajno, dvostruk već trostruk. Pineda je prvi Europljanin koji ima fakultetsku diplomu. Završio je studij pedagogije, a namjerava steći i diplomu iz psihopedagogije. "Imao sam sreću jer me roditelji, a tako i okolina, nikada nisu doživljavali kao bolesno dijete. Također sam imao sreću jer sam naišao na učitelje koji su me jednostavno iskreno voljeli", rekao je Pineda.

Jamie Brewer, Amerikanka, je prva manekenka s Downovim sindromom i glumica. Jamie se priključila borbi za poboljšanje zakonskih odredbi za osobe s invaliditetom i da se izbaci termin „retardiran“ iz upotrebe u državnom zakonodavstvu. „Čast mi je biti uzor svim mladim ženama i ohrabriti ih da budu ponosne na to što jesu“, rekla je Jamie.

U radu sa učenicima/cama sa posebnim potrebama rade stručnjaci, defektolozi – oligofrenolozi.

1.5. RADIONICA

Radionica “Različitost i predrasude“

Cilj: razvoj empatije, razbijanje predrasuda i formiranje pravilnih stavova o djeci s posebnim potrebama.

Vrijeme trajanja: 45 minuta.

Potreban materijal: isječki iz novina, koverta, test opšteg znanja, olovke, tekst “Mala mrlja“; modeli, samoljepljiva traka, pitanja za „Miješanje moći“; selotejp, papiri.

Tok rada:

1. Radionicu započinjemo sa međusobnim upoznavanjem. Svako od učenika/ca treba da iz koverta izvuče po jedan papir. Papiri su isječki iz novina na kojima su napisane razne osobine. Svaki učenik/ca kada izvuče jedan papir, treba da se predstavi i da kaže da li se osobina koju je izvukao/la odnosi i na njega/nju ili ne i šta misli o toj osobini.(5 minuta)
2. Druga aktivnost je da se podjeli “Test opšteg znanja“ na kojem su pitanja sa tri ponuđena odgovora. Učenicima/cama se kaže da imaju pet minuta da riješe dati test. Slijedi razgovor. Pitanja koja se postavljaju: „Kako ste se osjećali tokom rada na testu?“ „Da li vam je bilo teško i da li ste znali odgovore na postavljena pitanja?“ (5 minuta)
3. Čitat ćemo tekst „Mala mrlja“. Tokom čitanja koriste se modeli (trougao, kvadrat, krug, mala mrlja, romb, pravougaonik). Nakon pročitano slijedi razgovor.(15 minuta)

4. Na pod se lijepi samoljepljiva traka. Čitaju se pitanja i slijedi aktivnost „ Miješanje moći“. Svaki put kada se pročita jedno pitanje učenici/e treba, ako se to odnosi na njih, da pređu preko linije. Zatim se ponovo svi vraćaju i čekaju čitanje novog pitanja. Aktivnost se nastavlja do kraja na isti način. Na kraju slijedi razgovor. Postavljaju se pitanja:
„ Da li vam je bilo teško preći preko linije?“
„Da li vam je bilo lakše preći kada ste vidjeli da je još neko prešao osim vas?“
„ O čemu ste razmišljali u tom trenutku?“ (15 minuta)
5. Na kraju svakom učeniku/ci se zalijepi list papira na leđa. Svako svakom treba da napiše nešto pozitivno. Učenici/ce čitaju napisano.(5 minuta)

Test opšteg znanja

2. SMETNJE ČULA SLUHA

2.1. UHO I SLUH

Uho je slušni organ čovjekovog organizma. Uši nam omogućavaju da čujemo zvukove. Dijeli se na: vanjsko, srednje i unutrašnje uho. Ljudsko uho čuje zvukove u području frekvencije od 16 Hz do 20 kHz.

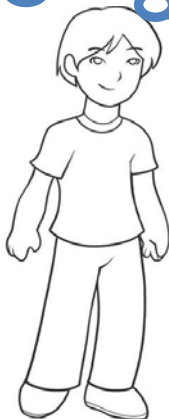

SLIKA 2. Građa uha

2.2. Zanimljivosti o sluhu

Zanimljivosti o sluhu

1. Šišmiš čuje frekvenciju od 100 000Hz, a ljudi to ne čuju.
2. Pušači imaju 70% veću vjerojatnoću da imaju problema sa sluhom.
3. Dijete pamti priče i pjesme još iz trećeg tromjeseca života.
4. U šestom mjesecu trudnoće završen je razvoj uha i tada dijete čuje govor i pjevanje.
5. U oba uha čovjek ima 40 000 slušnih stanica.
6. U uhu se nalaze stanice koje su važne za ravnotežu.

2.3. Oštećenja sluha možemo podijeliti u dvije skupine: naglušnost i gluhoća. Naglušnost je veće ili manje oštećenje sluha gdje osoba može samostalno ili uz pomoć elektorakustičkih aparata djelimično ili u potpunosti razviti oralno – glasovni govor. Dok se gluhoćom smatra gubitak sluha veći od 93 decibela.

Karakteristike učenika sa oštećenjem sluha:

- Ne reaguje kada mu se obraćate;
- Ne iznenadi se na jaku buku;
- Guguće i grgoće, ali nema napretka u izgovaranju riječi;
- Ne priča puno;
- Priča, ali ga je nemoguće razumjeti;
- Ispušta mnogo zvukova dok priča;
- Priča monotonim glasom, veoma glasnim ili mekanim glasom;
- Čini se da nije u stanju pratiti verbalne upute, traži ponavljanje;
- Prekida konverzaciju;
- Drži glavu tako da je jedno uho okrenuto prema onome ko govori.

Slušni aparat i umjetna pužnica (kohlearni implantat) su važna pomagala djeci/učeniku/ci s oštećenjem sluha.

Slušni aparat

Kohlearni implantat

2.4. Kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama čula sluha?

Najveća poteškoća koju imaju djeca/učenik/ca s oštećenjem čula sluha je djelimično ili u potpunosti nerazvijen govor. Koji stepen oštećenja govora će imati zavisi od niza faktora, a najvažniji je stepen oštećenja sluha. Najveća poteškoća sa kojom se susreće ova populacija je KOMUNIKACIJA.

Nekoliko uputstava za uspješnu komunikaciju:

- govoriti jasnim i kratkim rečenicama i govoriti sporije kako bi učenik/ca mogao/la pročitati i nemojte vikati - u većini slučajeva, ovo ništa ne znači;
- okrenuti se licem prema sagovorniku/ci i ne zovite učenika/cu s oštećenim sluhom s leđa – potrebno je da vidi i očita s vašeg lica;
- ne govorite dok jedete;
- riječi dovoljno odvojiti;
- budite strpljivi i prema potrebi ponoviti rečenicu;
- kada ste u grupnoj raspravi dati vizuelni znak ko govori;
- naučiti daktilologiju ili hirologiju;
- omogućiti fotokopiranje bilješki;
- da biste skrenuli pažnju učeniku/ci sa oštećenim sluhom, možete mu/joj mahnuti rukom, dotaći nježno rame, zatreperiti svjetlom ili ukoliko je pod drvene površine, nogom lagano lupnuti i na taj način, prenijeti vibraciju;
- ako učenik/ca pokazuje znakove zbunjenosti ili nerazumijevanja, pitajte ga/je da li je razumjela/o šta ste upravo rekli i ponovite ukoliko je neophodno.

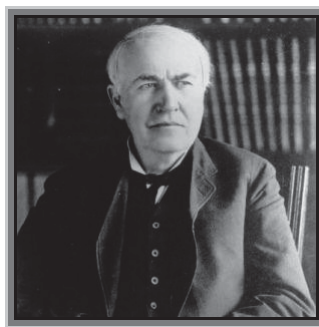
Kako se osjeća učenik/ca s oštećenjem čula sluha u toku razgovora u grupi.

DOZNAJ VIŠE
Slavne ličnosti:

Ludwig van Beethoven, kompozitor
Thomas Alva Edison, izumitelj i tehničar

Ludwig van Beethoven, kompozitor

Thomas Alva Edison, izumitelj i tehničar

Ludwig van Beethoven smatra jednim od najvećih skladatelja u povijesti glazbe, bio slavljani pijanist Unatoč postupnom gubljenju sluha u mladosti, Beethoven je nastavio proizvoditi značajna remek-djela kroz cijeli život, čak i kad je bio potpuno gluh. „Oznaka krasnog čovjeka je: Ostati čvrsti kada je u problemima! „, rekao je Beethoven.

Thomas Alva Edison, američki izumitelj i tehničar. Edison je četvrti najplodniji izumitelj svih vremena, američkom patentnom birou prijavio je 1093 patenta., „Tvoja vrijednost je u onome šta si ti, a ne u tome šta posjeduješ.

U radu sa učenicima/cama sa posebnim potrebama rade stručnjaci, defektolozi – surdoaudiolozi.

2.5. RADIONICA

Radionica “ Neverbalna komunikacija“

Cilj: razvoj empatije, upoznavanje sa različitim načinima komunikacije, upoznavanje sa dvoručnom abecedom.

Trajanje: 45 minuta

Potreban materijal: čarobna vreća, kartončići, slike, papir, boje, plakat sa dvoručnom abecedom, flipchart, stikeri.

Tok rada:

1. Na samom početku učenici/ce radionice treba da se predstave na taj način što izvlače iz čarobne vreće kartone na kojima je na različitim jezicima napisano ime i prezime. Nakon što se voditelj/ica radionice predstavio/la, kaže se da ćemo im dati jednu aktivnost koji treba da urade. Zatim izvlače kartončiće i kaže im se da urade ono što se traži od njih, a napisano je na kartonu. Slijedi razgovor nakon završene aktivnosti. (5 minuta)
2. „Tajno mjesto“ - učenici/ce se podijele u grupe. Svako od članova grupe zamisli svoje „ Tajno mjesto“ koje ne smije nikome da kaže. Svi se drže za ruke spojene i ispružene u centru. Ruke se ne smiju odvojiti, a svaki član/ica grupe svoje drugove/ice treba da odvede do svog „ tajnog mjesta“, pri čemu ne smiju govoriti, nego samo neverbalno komunicirati. Poslije završene aktivnosti slijedi razgovor o tome kako su se osjećali, da li im je bilo teško, da li je svako drugove/ice odveo do svog tajnog mjesta. (10 minuta)
3. Učenici/ce se podjele u parove. Jedan u paru dobije papir na kome je nešto predstavljeno. Svom paru treba da neverbalnim putem objasni šta je na papiru, a par treba da to nacrti. Nakon toga slijedi razgovor. (10 minuta)
4. Dvoručna abeceda – voditelj/ica pokazuje dvoručnu abecedu. Učenici/ce pokazuju slovo po slovo putem dvoručne abecede. Ponovimo nekoliko puta zajedno. Svako treba da se predstavi koristeći dvoručnu abecedu. (10 minuta)
5. Učenicima/cama se pokazuje šta treba da rade kada komuniciraju sa djecom/učenicom/com oštećenog sluha. tj. koja su pravila uspješne komunikacije. (7 minuta)

6. Za sam kraj slijedi evaluacija radionice. Na flipchart-u smo nacrtali „Brižno biće“. Dijelimo stikere na koje treba da nacrtaju lik smješka, ljutka... , a odnosi se na to kako su se osjećali tokom radionice i da li im je se svidjela.(3 minute)

Upoznavanje

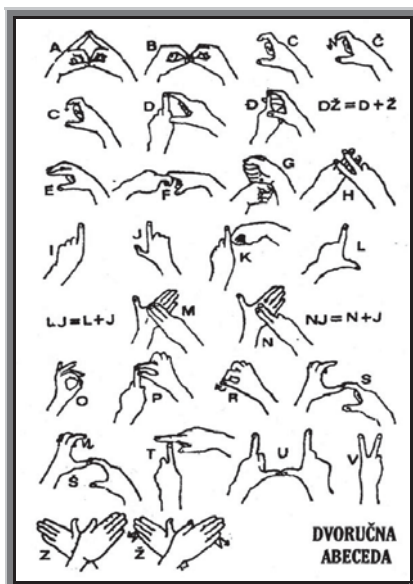
Neverbalna komunikacija

Dvoručna abeceda

Evaluacija „Brižno biće“ „

DVORUČNA ABECEDA

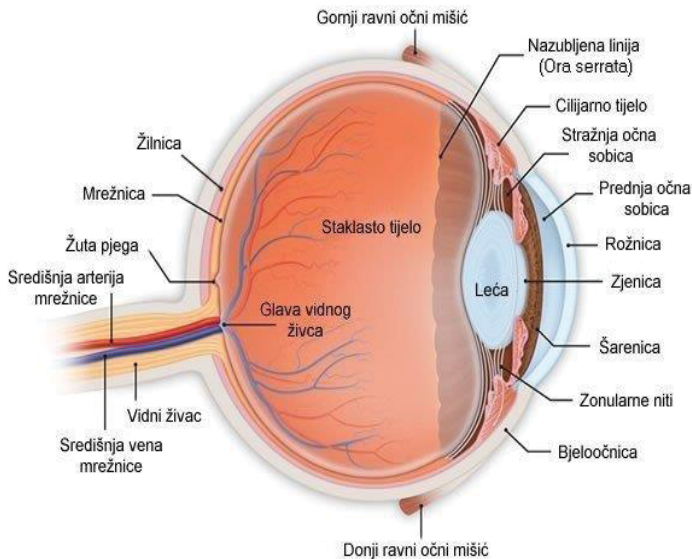

JEDNORUČNA ABECEDA

3. SMETNJE ČULA VIDA

3.1. OKO I VID

Oči su organi koji opažaju svjetlost i pretvaranju svjetlosti u živčane impulse. Izvještavaju tijelo što se događa oko njega. Sastoje se od optičkog sustava, živčanih elemenata, te pratećih i potpornih elemenata.

SLIKA 3. Građa oka

3.2. Zanimljivosti o oku

Zanimljivosti o oku

1. U prosječnom životu oko vidi 24 miliona različitih slika.
2. Nije moguće kihnuti sa otvorenim očima.
3. Gusari su koristili povez na jednom oku jer su vjerovali da će im to izoštriti vid na drugom.
4. Zjenica oka se proširi za 45 % kada pogledate nekoga koga volite.
5. Ljudska rožnjača toliko je slična ajkulinoj, da se koristi kao zamjena pri operaciji ljudskog oka.
6. Oči koriste oko 45 % snage mozga, više od bilo kog drugog dijela tijela.

3.3. Smetnje čula vida

Smetnje čula vida označavaju medicinski poremećaj koji se izražava u djelomičnoj ili potpunoj nesposobnosti vizuelnog sistema da prenosi podražaje. Djelimična nesposobnost vizuelnog sistema da prenosi podražaje zove se slabovidost, a potpuna sljepoća.

Sljepoća može biti uzrokovana nasljednim faktorima, ozljedom ili bolešću.

Karakteristike učenika sa smetnjama čula vida:

- Izbjegava jako svjetlo;
- Često trepće ili trlja oči;
- Pokriva jedno oko;
- Drži knjigu veoma blizu lica;
- Ne može locirati i pokupiti bačene, male predmete;
- Sklono padu;
- Ne fokusira pogled;
- Često žmirk i često se mršti;
- Žali se na vrtoglavicu, glavobolju ili mučninu nakon dužeg rada;
- Ako postoji veći stepen oštećenja, može vidjeti samo forme sjena, boja ili veće slike.

Brajevo pismo je sistem pisanja i čitanja namijenjen slijepim ili slabovidnim osobama, kojeg je 1824. godine osmislio Louis Braille.

Pisaća mašina za slijepe ima tastaturu od šest tastera. Svaki taster odgovara jednoj tački **Brajevog pisma (Brajeve azbuke)**. Otisak ostavlja tako što deformiše papir po kome piše.

Brajevo pismo

Brajeva mašina

3.4. Kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama čula vida?

- Uvijek se obraćajte učeniku/ci sa oštećenjem vida direktno, ne njegovom/njenom pratiocu. Ne ustručavajte se da se učeniku/ci sa oštećenjem vida obratite sa: "Drago mi je što te vidim" jer se i same ovako izražavaju. Kada se obraćate učeniku/ci sa oštećenjem vida, pozdravite je i recite ko ste u slučaju da ne prepozna vas ili vaš glas. Obratite joj se imenom ukoliko je znate, a ukoliko je ne znate, laganim dodirima po ruci ćete dati do znanja da se njoj obraćate. Prije nego što namjeravate da odete, recite to. Svako bi se osjećao glupo da govori praznom prostoru.
 - Većina učenika/ca sa oštećenjem vida se dobro snalazi u svom okruženju. Ipak, ne ustručavajte se da ponudite pomoć pri prelazanju ulice ukoliko prelaz nema zvučni semafor. Prvo pitajte da li možete pomoći i ako možete, kako učenik/ca želi da ga/je vodite. Većina učenika/ca više voli da vas pridržava za ruku, malo iznad lakta. Držite ruku kojom vodite opušteno i hodajte pola koraka ispred osobe koju vodite, tako da on ili ona mogu osjetiti iz vaših pokreta kad da se okrenu ili kada da stanu.
 - Kada dođete do kraja ivičnjaka, zaustavite se i opišite dalje pravac kretanja. Uvijek koristite pješački prelaz i ulicu prelazite najkraćom relacijom. Ako treba da se krećete stepenicama ili kosinom, uvijek recite učeniku/ci sa oštećenjem vida da li se stepenice ili kosina spuštaju ili idu prema gore.
- Zapamtite da učenika/cu sa oštećenjem vida uvijek treba da vodite tako da ste ispred njega/nje, nikada je ne gurajte tako da bude ispred vas i ne pravite nagle pokrete u želji da mu/joj pomognete. Takođe, trudite se da uvijek opišete sve ono što učenik/ca sa oštećenjem vida ne može da vidi.
 - U zatvorenom prostoru povedite učenik/ca sa oštećenjem vida i opišite mu/joj namještaj onako kako prolazite pored njega i uz to skrećući pažnju na riskantne prepreke u visini glave. Da biste pomogli učeniku/ci sa oštećenjem vida da sjedne na stolicu, stavite samo njegovu/njenu ruku na naslon stolice, osoba će sama sjesti. Ne ostavljajte vrata poluotvorena i ne ostavljajte stvari na podu, jer postoji mogućnost spoticanja.
- Kada ste u posjeti učeniku/ci sa oštećenjem vida, ne sklanjajte ništa, jer se on/ona sama najbolje snalazi u svom prostoru. Ukoliko je neophodno da nešto sklonite, obavezno recite gdje ste to stavili.

- Ukoliko pozivate učenika/cu sa oštećenjem vida u goste, ne zaboravite sljedeće: nikada ne puniti čaše i šoljice do vrha jer se svakome može prepuna čaša prosuti; uvijek recite koja je vrsta hrane u pitanju dok je servirate; prilikom serviranja ribe ili piletine, uvijek ponudite svoju pomoć u čišćenju kostiju.

Nikada nemojte zaboraviti da parkiran auto, bicikl ili igračka na pločniku mogu biti razlog njihovog spoticanja. Nastojte da omogućite nesmetano kretanje učenika/ce sa oštećenjem vida na pločniku, tako što ćete ograde, granje i sve što remeti nesmetano kretanje, ukloniti. Prijavite sve veće neravnine na pločnicima ili putu nadležnima, kako bi ove jednostavne mjere obezbijedile sigurnost svakome.

Kad učenik prihvaća ponuđenu pomoć, dotaknite svojom nadlanticom nadlanicu učenika.

Učenik s oštećenjima vida slijedit će vašu podlakticu i uhvatiti vas iznad lakta. Tokom kretanja ruku držite lagano povijenu u laktu.

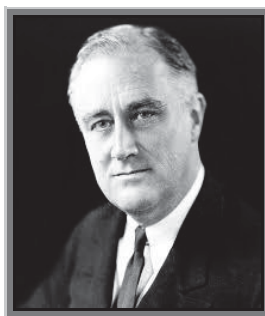

Primjer osnovnog položaja pri kretanju.

DOZNAJ VIŠE
Slavne ličnosti:
Helen Keller, književnica
Franklin Delano Roosevelt,
političar

Helen Keller, književnica

Franklin Delano Roosevelt, političar

Helen Keller, Od djetinjstva je bila slijepa i gluha. Nakon dugotrajnog procesa uspjela je naučiti sporazumijevati se s okolinom te završiti školu. Naučila je nekoliko stranih jezika, a u učenju je iskazala izvanredan smisao za književni i znanstveni rad. „ Moji prijatelji ispisali su priču mog života. Na bezbroj načina preokrenuli su moje mane u sjajne prednosti i omogućili mi da koračam smireno i sretno pod sjenkom mog nedostatka.“

Franklin Delano Roosevelt, bio je trideset drugi po redu predsjednik Sjedinjenih Američkih Država. On je imao nekoliko hendikepa, uključujući i oštećenje vida. Bio je jedan od najomiljenijih predsjednika u historiji. „ Naša prava bit nije da nas drugi služe, već da mi služimo sebi i drugima.“

U radu sa učenicom/com sa posebnim potrebama rade stručnjaci, defektolozi – tiflolozi.

3.5. RADIONICA

Naziv radionice „Vođenje učenika/ce oštećenog vida „

Cilj: upoznavanje sa samom poteškoćom, upoznavanje sa načinima kako pomoći učeniku/ci s poteškoćom, razvoj empatije, identifikovanje poteškoća sa kojima se susreću učenici/ce oštećenog vida.

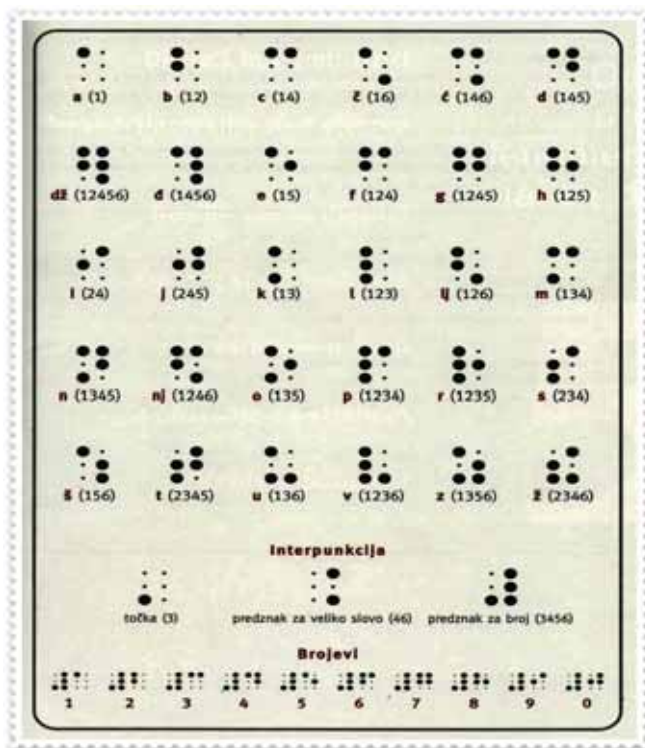
Vrijeme trajanja: 45 minuta

Potreban materijal : papir, olovke, čarobna vreća, predmeti, marame, slike, naočare od kartona.

Tok rada:

1. Učenici/ce radionice se predstavljaju na taj način što svako od učenika/ca dobije po jedan list papira na kojem je nacrtano lice. Zadatak je da svako napiše na mjesto gdje su usta nacrtana ono što voli da jede, tako gdje je nos koji miris voli, tamo gdje su uši šta voli da sluša. (5 minuta)
2. Svako od učenika/ca izvlači iz čarobne vreće po jedan predmet zatvorenih očiju. Zadatak je da prepoznaju o kojem predmetu se radi. Nakon završene aktivnosti postavljaju se pitanja :
„ Kako ste se osjećali tokom date aktivnosti?“
„Da li vam je bilo teško da pogoditi o kojem predmetu je riječ?“ (10 minuta)
3. Nakon toga učenici/ce se podjele u parove. Jednom u paru se vežu oči, a drugi je osoba koja nema oštećen vid. Osobe koje imaju zavezane oči će biti na jednom mjestu, a osobe koje ih trebaju voditi će im prići bez razgovora. Imaju zadatak da osobu oštećenog vida dovedu do određenog mjesta. Nakon toga slijedi razgovor. Postavljaju se pitanja:
„ Kako su se učenici/ce koje su imale zavezane oči osjećale?“
„ Da li su imale povjerenja u učenika/cu koja ih je vodila? Zašto?“
„ Na šta su najviše obraćale pažnje tokom vođenja?“ (10 minuta)

4. Zatim se pokažu slike pravilnog vođenja učenika/ce oštećenog vida, kao i ono što se ne bi trebalo raditi kada je upitanju njihovo vođenje.(5 minuta)
5. Podjele se posebno napravljenje naočare koje trebaju da približe kako vide učenici/ce koje su slabovide sa različitim stepenom slabovidnosti. Zadatak je da pokušaju da pročitaju dati tekst.(10 minuta)
6. Za kraj svako treba da drugu do sebe da zamišljeni poklon, ali ono što on/ona smatra da bi ta osoba najviše voljela/o. (5 minuta)

BRAJEVO PISMO

4. SMETNJE U GOVORU

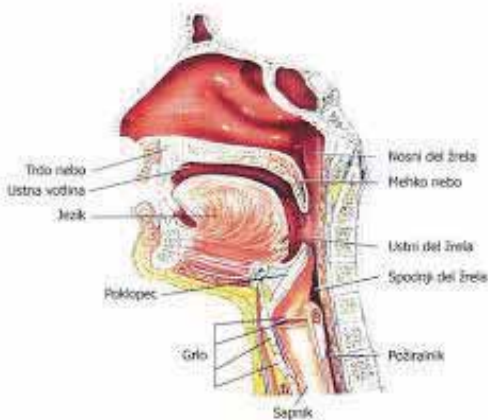
4.1. GOVORNI ORGANI

Govor je optimalna zvučna čovječja komunikacija oblikovana ritmom rečenica riječi i slogova.

Govorni organi su pomični i nepomični.

Pomični organi su grkljan i u njemu glasnice, meko nepce s resicom, jezik, donja čeljust, usne i ždrijelne stijenke. Nepomični organi su gornja čeljust s tvrdim nepcem i zubima.

Komunikacija je osnovna karakteristika svih društvenih bića. Putem nje mi izražavamo naše misli, osjećaje, prenosimo znanja sa generacije na generaciju. Govor nam omogućava da izrazimo neograničen broj ideja, a sve se nalazi pod kontrolom mozga.

SLIKA 4. Govorni organi

4.2. Zanimljivosti o govoru

Zanimljivosti o govoru

1. Kitovi mogu oponašati ljudski govor.
2. Roy Hart mogao je otpjevati tonove niže od onih najnižih na klavirskoj klavijaturi.

Zanimljivosti o govoru

3. Barry Girard mogao je otpjevati ton viši od tona zadnje tipke na klaviru.
4. Ljudski glas ima glasnoću od 35 – 40 decibela, a neki ljudi hrču jačinom i od 80 decibela.

4.3. Smetnje u govoru predstavljaju nemogućnost pravilnog izgovaranja nekih glasova, te nepravilno izgovaranje nekih glasova i cijelih riječi.

Karakteristike učenika sa smetnjama u govoru i pisanju:

Osnovne karakteristike smetnji u govoru i pisanju su:

- nepravilan izgovor, zamjena ili izostavljanje pojedinih glasova;
 - nepravilno izgovaranje slogova i cijelih riječi;
 - poremećaj tečnosti govora (mucanje – zastajkivanje u govoru, brzopletost – brz govor);
- U čitanju i pisanju je prisutno:
- premještanje slogova - logatoma (on –no, iz –zi, nivi – vino);
 - umetanje slova (stvar – stavar, stala – satala);
 - zamjena grafički sličnih slova (b –d, m –n, n –u, a – o, ili e,s –z);
 - zamjena fonetski (zvučno) sličnih slova (d -t, g - k, b – p, z – s);
 - izostavljanje slova i slogova (brod bod, krava – kava);
 - ponavljanje slogova (ramenana);
 - teškoće praćenja slijeda riječi u redu ili vraćanje na već pročitani red, izostavljanje riječi ili cijelih redova.

4.4. Kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama u govoru i pisanju?

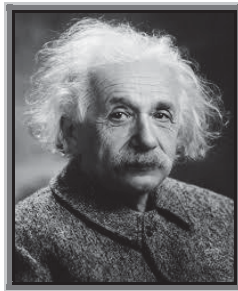
Kako bismo pomogli učeniku/ci sa smetnjama u govoru i pisanju trebamo:

- imati strpljenja u toku razgovora, ako mu/ jojpotrebno više vremena kod izgovora;
- zamoliti da učenik/ca ponovi rečeno ako je nismo razumjeli ili parafrazirati kako bismo potvrdili da smo dobro razumjeli;
- pokazati razumijevanje za poteškoće;
- pomoći učeniku/ci kod hvatanja bilježaka jer učenik/ca ne može istovremeno slušati i pisati, vodeći računa o sljedećem:
- povećati veličinu slova;
- pisati u kratkim rečenicama;
- povećati razmak između slova i redaka;
- pišite naslove i podnaslove.

DOZNAJ VIŠE
Slavne ličnosti:
Tom Cruise, glumac
Albert Einstein, fizičar

Tom Cruise, glumac

Albert Einstein, fizičar

Thomas Cruise Mapother IV, rođen u Njujorku. Ima naslednu bolest disleksiju (nesposobnost čitanja), što mu je predstavljalo veliki problem u izgradnji karijere. Sebi je dao rok od 10 godina za izgradnju ozbiljne glumačke karijere, u čemu je i uspeo. Napustio je školu i otišao u Njujork, gde je učestvovao u mnogobrojnim audicijama za uloge u različitim filmovima.

Albert Einstein rođen je u Njemačkoj, bio je teorijski fizičar. Nije progovorio do treće godine i mnogi su smatrali da se radi o djetetu sa posebnim potrebama. Formuliseo je posebnu i opštu teoriju relativnosti kojima je uveo revoluciju u modernu fiziku. Dobio je Nobelovu nagradu 1921. godine za objašnjenje fotoelektričnog efekta. “ Teže je razbiti predrasude nego atom.”

U radu sa učenicom/com sa posebnim potrebama rade stručnjaci, defektolozi – logopedi

4.5. RADIONICA

Radionica “Različitost i saradnja“

Cilj: razvoj saradnje, bolja grupna povezanost, razvoj empatije, upoznavanje sa poteškoćom koju imaju učenici/ce sa dyslexia i dysgraphia.

Vrijeme trajanja: 45 minuta.

Potreban materijal: papir, olovka, papiri sa nacrtanim predmetima za podjelu grupa, tekst, prezentacija, flipchart, flomasteri, papiri za evaluaciju.

Tok rada:

1. Na samom početku učenici/ce radionice se međusobno upoznaju. Svako od učenika/ca treba da napiše svoje ime, a zatim da isto to napiše, ali da počne pisati pisanjem slova otpozadi. Svako čita svoje ime i ime koje je napisao na drugačiji način .(5 minuta)

2. Učenici/ce se podjele u grupe tako što svako izvlači po jedan papir na kome je nacrtan određeni predmet i sl. Oni koji su izvukli npr.kišobran, pripadaju jednoj grupi i tako redom. Zatim se svakoj grupi djeli po jedan papir sa tekstom. Jednoj grupi se daje tekst koji nema greški, drugoj tekst koji ima veći broj greški, a jednoj tekst kod kojeg je ispremetan redoslijed riječi, pojedine riječi nedostaju i sl. Svaka grupa treba da pročita tekst i da ga usmeno zna prepričati. Nakon toga slijedi razgovor o urađenom:

„ Kako su se osjećali ?“

„ Da li su mogli uraditi dati zadatak ? Zašto? „ (10 minuta)

3..Sljedeća aktivnost je da učenici/ce gledaju pripremljenu prezentaciju koja pokazuje kako vide slova osobe koje imaju dyslexia i dysgraphia. Nakon toga slijedi razgovor o samoj prezentaciji. (10 minuta)

4.Sada se učenici/ce uvode u novu aktivnost koja se zove „ Mandala „. Zadatak je da svako od učenika/ca zamisli po jedan oblik kojeg treba da crta sve u krug. Tako do zadnjeg učenika/ce. Tako se dobije „Mandala“ koja ima za cilj razvoj saradnje, strpljenja, povezanosti.(15 minuta)

5.

.Na flipchartu je nacrtano drvo. U korpi su papiri sa cvjetovima i sa pupoljcima. Ako im je radionica bila dobra treba da uzmu cvijet i da zalijepe na drvo, ako nije, uzimaju pupoljak. (5 minuta)

Crtanje mandale

Mandala

5. SMETNJE U FIZIČKOM RAZVOJU

5.1. KOSTUR I MIŠIĆI

Kostur je snažan, ali lagan okvir koji nosi tijelo.

Kosti se, na mjestima spajanja – zglobovima, miču kada ih vuku mišići.

Mišići koji pokreću tijelo zovu se kosturni mišići, te su zaduženi da proizvedu sve pokrete, uključujući trčanje i žvakanje.

Kostur i mišićni skelet bez smetnji u fizičkom razvoju

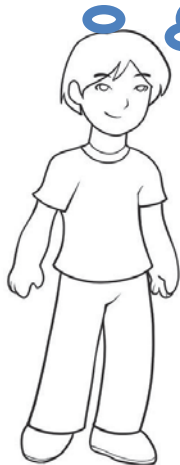

SLIKA 5. Kostur i mišići

5.2. Zanimljivosti o mišićima

Zanimljivosti o mišićima

1. Fokusni mišići očiju se pokrenu oko 100.000 puta na dan. Da bi mišići nogu postigli to isto, trebali bi hodati 80 km svaki dan.
2. Potrebno je 17 mišića da se nasmijete.
3. Bilo da osoba spava ili je budna, mišići pomiču oči 100.000 puta svaki dan.
4. Voda čini 70% mišića.
5. Za jedan korak, potrebna je aktivacija gotovo 200 različitih mišića.

5.3. Smetnje u fizičkom razvoju predstavljaju fizički nedostatak, koji ograničava osobu u jednoj ili više životnih aktivnosti. On može uzrokovati probleme u vezi pokretnosti, komunikacije, usvajanja znanja i učenja, brige o sebi, društvenosti itd.

Karakteristike učenika sa smetnjama u fizičkom razvoju:

- Često spoticanje;
- teškoće u hodanju, trčanju, skakanju ili penjanju;
- otežan balans;
- teškoće u odskoku, hvatanju ili bacanju lopte;
- nemogućnost dobrovoljnog ispuštanja predmeta.

5.4. Kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama u fizičkom razvoju?

Mnogi od nas se sa ovim problemom suočavaju svakodnevno. Kako se obratiti, gdje gledati tokom razgovora i još stotine sličnih pitanja. Evo par savjeta kako se odnositi i kako pomoći učeniku/ci sa smetnjama u fizičkom razvoju:

- ✓ Uvijek se odnositi sa poštovanjem.
- ✓ Biti svjestan/na njegovih/njenih želja.(uvijek treba pitati da li možemo pomoći prije nego to uradimo)
- ✓ Kleknuti ili sageti se kako bi gledali učenika/cu u oči kada razgovarate.
- ✓ Reći učeniku/ci ono šta radite (npr.“Sada ćemo preći ulicu.“ili „, Sada ću ti pomoći da dođeš do druge učionice.“).
- ✓ Namjestiti kolica tako da on/ona mogu gledati izloge prodavnica, učestvovati u konverzaciji itd.
- ✓ Potrebno je imati osnovni bonton sa učenikom/com sa smetnjama u fizičkom razvoju (pitati da li je potrebna pomoć, obraćati se direktno učeniku/ci ne njegovom/njenom roditelju, partneru ili pratiocu, ne postavljati lična pitanja o poteškoći i o uzrocima istog,
- ✓ osim ako tog/tu učenika/cu ne poznajete dobro, itd...)

NIKADA, ALI NIKADA ne koristiti pogrdne termine koje imaju bilo koju vrstu smetnji u razvoju (autističari, cerebralci, slijepci, retardi, bogalji, normalno dijete/učenik/ca...)

- ✓ Budite obazrivi i strpljivi, učeniku/ci sa smetnjama u fizičkom razvoju može trebati više vremena da nešto učine(pisanje, čitanje, hvatanje ili šutanje lopte, ili više vremena u razgovoru)
- ✓ Ne hvalite pretjerano zbog obavljanja normalnih životnih zadaća.
- ✓ Pomagala (štake, štap, kolica) učenika/ce dirajte samo ako ste za to bili zamoljeni. Ne naslanjajte se na invalidska kolica, ona su dio osobnog prostora učenika/ce koja ih koristi.
- ✓ Donesite im užinu.
- ✓ Pomozite da dođu do druge učionice i ponesite im stvari.
- ✓ Pomozite im u korištenju školskog WC - a.
- ✓ Često se može desiti da korisnika/ca invalidskih kolica treba popeti uz stepenice tamo gdje nema lifta. Najsigurniji način je: idite kolicima unazad, lagano ih nagnite unazad, tako da balansirate na velikim točkovima, stavite jedno stopalo na prvu stepenicu i drugo na stepenicu iznad, naginjući se nazad tako da preuzimate kolica, lagano povlačite na stepenik. Uvijek održavajte vašu težinu i težinu kolica u ravnoteži kako se pokrećete uz stepenice.

Spuštanje kolica niz stepenice se vrši u istom položaju, trudeći se samo da oba točka u isto vrijeme dodiruju stepenik bez žurbe.

DOZNAJ VIŠE

Slavne ličnosti:

Stephen William Hawking, fizičar

Claudio Imprudente, novinar i pisac

Stephen William Hawking, fizičar

Claudio Imprudente, novinar i pisac

Stephen William Hawking, britanski je teoretski fizičar. Završio je studij fizike na Sveučilištu Oxford, a doktorsku disertaciju iz kozmologije obranio na Sveučilištu Cambridge. Danas je profesor matematike i fizike na Sveučilištu u Cambridge. U mladosti je obolio od amiotrofične lateralne skleroze, potpuno nepokretan, u kolicima vremenom je izgubio i sposobnost govora pa sa okolinom komunicira uz pomoć računalnog sintentizatora glasa. Učitelj koji je ga je nadahnuo je bio njegov profesor matematike. Njegov učitelj fizike, Robert Berman, kasnije je za njega rekao: „Njemu je bilo samo bitno da se nešto može učiniti i onda bi on to učinio bez pomoći drugih. Nije imao puno knjiga, niti je zapisivao bilješke. Naravno, njegov um je bio potpuno drugačiji od drugih. „

Claudio Imprudente, (1960) Italija, novinar i pisac, od rođenja ima tetraparesu spastica, Počasni je doktor nauka i saradnje, te direktor jednog centra za dokumentaciju i edukativnu inovaciju Bolonja. Komunicira uz pomoć jednog posebnog pomagala sa malom plastičnom prozirnom pločom gdje se nalaze slova.

U radu sa učenikom/com sa posebnim potrebama rade stručnjaci, defektolozi – somatopedi.

5.5. RADIONICA

Naziv radionice „Tjelesna invalidnost i poteškoće“

Cilj: upoznavanje sa različitim vrstama poteškoća, upoznavanje sa načinima kako pomoći učeniku/ci s poteškoćom, razvoj empatije, identifikovanje poteškoća sa kojima se susreću učenici/ce s smetnjama u fizičkom razvoju.

Vrijeme trajanja: 45 minuta

Potreban materijal : model plavog autobusa, čarobna vreća, tekst „Tužni plavi autobus „, srce od papira, ziherica, papir, boje.

Tok rada:

1. Na samom početku učenici/ce se trebaju predstaviti tako što svako kaže svoje ime, ali na taj način što svaki naredni učenik/ca treba da ponovi imena svih prethodnih učenika/ca i na kraju svoje ime. (5 minuta)
2. Iz čarobne vreće izvlačim model plavog autobusa i pitam učenike/ce šta sam izvukla iz vreće i da mi opišu izvučeni model. (3 minute)
3. Slijedi čitanje teksta „Tužni plavi autobus „, (7 minuta)
4. Na majicu zihericom se pričvrsti srce od papira. Naglasi se da svaki put kada u priči čuju nešto što nije dobro podignu ruku. Pri podizanju ruke voditelj/ca radionice treba da otkine jedan dio papirnog srca. Vježba koja se izvodi zove se „ Rastrgano srce“.
5. Nakon čitanja slijedi razgovor o pročitanoj. (5 minuta)
6. Podijele se papiri i daje se zadatak da nacrtaju nešto od onoga što se pročitalo u tekstu.(10 minuta)
7. Svako od učenika/ca ko želi pokazuje crtež i tumači šta je nacrtao. (10 minuta)
8. Za kraj slijedi evaluacija radionice. (5 minuta)

Rastrgano srce

Čitanje teksta „užni plavi autobus“

Crtanje na temu „Tužni plavi autobus“

Crteži učenika „Tužni plavi autobus“

Zaključak

Vršnjačka pomoć učenicima/cama sa posebnim potrebama od velikog je značaja. Dijete – učenik/ca pored roditelja i nastavnika/ce u školi nadasve treba vršnjačku pomoć. U dosadašnjoj praksi pokazalo se da učenici/ce sa posebnim potrebama koji su imala razumijevanje, empatiju i vršnjačku pomoć lakše prolaze adaptaciju i socijalizaciju pri polasku u školu. Jedan od pozitivnih primjera iz školskog života učenika/ca sa smetnjama u fizičkom razvoju je pomoć učenika/ca iz odjeljenja pri nošenju udžbenika i đačke torbe iz učionice u učionicu, pomoć pri kretanju uz stepenice, donošenje užine i sl. Korisni primjeri iz prakse jesu i kreativne radionice koje su organizovali, razrednik/ca, Vijeće učenika u kojima sudjeluju učenici/ce sa posebnim potrebama. Svaka radionica se sastoji od nekoliko didaktičkih cjelina, poput uključivanja učenika/ca, vježbe dobrodošlice, glavnog dijela radionice, izrade predmeta, bojenje, pjevanje, kombinacija aktivnosti i završnog dijela radionice, pokazivanje nastalih radova roditeljima, nastavnicima, druženje itd. U kreativnim radionicama za učenika/cu s posebnim potrebama i njihove drugare/rice iz odjeljenja provode se različite aktivnosti putem kojih se djeca izražavaju likovno, verbalno, putem muzike, modeliranjem, lutkarskim predstavama. Aktivnosti omogućavaju kvalitetno organizovanja slobodnog vremena učenika/ca s posebnim potrebama, prilagođene njihovim mogućnostima, raznolike su što osigurava sadržaj i dinamiku u kojoj svako dijete pronalazi sebi primjerenu i zabavnu aktivnost te postiže uspjeh. U radionicama se koriste i različiti materijali (boje, papir, ginjača lutke, razne mase za oblikovanje i sl.) što omogućava prilagođavanje interesu i mogućnostima učenika/ca, te ponekad ima i terapijski učinak (npr. oblikovanje predmeta rukama). S učenicima/cama, rade i stručni saradnici/ce, razrednici/ce, roditelji i nastavnici/ce škole. Roditelji su upoznati s datumima održavanja i sadržajem radionica. Tokom godine se realizuju izložbe učeničkih radova u prostorijama škole. Evalucije kreativnih radionica pokazuju da učenici/ce bez poteškoća uspostavljaju iskreno prijateljstvo sa vršnjacima sa posebnim potrebama, znatno su tolerantnija i spremna pomoći u svim aktivnostima. S druge strane, vršnjake sa posebnim potrebama doživljavaju kao ravnopravne partnere u igri i radu te im pružaju podršku.

Korištena literatura:

Informativni centar za osobe s invaliditetom Lotos(1998) Kako asisitrati osobama s invaliditetom, Tuzla (2007),

Informativni centar za osobe s invaliditetom Lotos(2009)Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, Tuzla

- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Mozak>

https://www.google.ba/search?q=mozak&biw=1024&bih=677&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwi_8Pje8YbNAhXDSBQKHZCsCvKQsAQIGA

<http://www.monkstk.ba/attachments/article/115/Prirucnik%20Uvod%20u%20inkluziju.pdf>

- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Uho>

<https://www.google.ba/search?q=uho&biw=1024&bih=677&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwi15cnC8YbNAhXMtRQKHWRtAzUQsAQIGA>

https://hr.wikipedia.org/wiki/Ljudsko_oko

https://www.google.ba/search?q=oko&biw=1024&bih=677&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwite_08YbNAhWDRhOKHZd_DwYQ_AUIBigB#tbn=isch&q=ljudsko+oko

https://hr.wikipedia.org/wiki/Ljudski_mi%C5%A1i%C4%87i

<https://www.google.ba/search?q=govorni+organi&biw=1024&bih=677&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwi0ruOv8obNAhXEtBQKH4Y74AcYQsAQIGA#imgrc=KfwYmoEKJ5qW9M%3A>

<http://pixelizam.com/20-zanimljivih-cinjenica-o-ljudskom-mozgu/>

<http://www.skolest.com/wp-content/uploads/2012/09/Prirucnik-za-rad-sa-decom.pdf>

https://en.wikipedia.org/wiki/Pablo_Pineda

https://en.wikipedia.org/wiki/Jamie_Brewer

[http://www.monkstk.ba/attachments/article/115/Nemoj%20mi%20se%20rugati%20\(1\).pdf](http://www.monkstk.ba/attachments/article/115/Nemoj%20mi%20se%20rugati%20(1).pdf)

<http://opusteno.rs/zanimljivosti-f19/100-zanimljivih-cinjenica-o-ljudskom-telu-t10514.html>

https://hr.wikipedia.org/wiki/Ludwig_van_Beethoven

https://hr.wikipedia.org/wiki/Thomas_Alva_Edison

<http://www.kurir.rs/zabava/tech/50-neverovatnih-cinjenica-o-ljudskom-okuzanimljivosti-koje-dosad-niste-znali-clanak-1674968>

https://hr.wikipedia.org/wiki/Helen_Keller

https://hr.wikipedia.org/wiki/Franklin_Delano_Roosevelt

<https://hr.wikipedia.org/wiki/Govor>

<http://www.pjesmicezadjecu.com/zanimljivosti-o-zivotinjama/kitovi-oponasaju-govor-covjeka.html>

<http://www.imdb.com/name/nm0000129/>

https://bs.wikipedia.org/wiki/Albert_Einstein

https://hr.wikipedia.org/wiki/Ljudski_kostur

<http://pixelizam.com/30-nevjerovatnih-cinjenica-o-ljudskom-tijelu/>

https://hr.wikipedia.org/wiki/Stephen_Hawking

<http://www.arcipegasordita.it/Imprudente.html>

http://uik.hr/brosure/udruga-krizevci/tuzni_plavi_autobus

Hvala

FEDERALNO MINISTARSTVO OBRAZOVANJA